

Istanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
50. Seri / Yıl 2007

**İDEOLOJİ, BİLİM
VE
İKTİSAT**

Yrd. Doç. Dr. Burak ATAMTÜRK

Istanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
İktisat Bölümü

ÖZET

Protagoras'ın, fikirlerin ve doğruların mutlaklığı konusunda şüpheye düşmesi, ideoloji, bilim, pozitif bilim ayrımlarının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Daha sonraları Bernstein'ın her toplumsal ve siyasal yaklaşımın doğası gereği ideolojik olmaktan kaçamayacağı görüşü, bizi ideoloji-bilim ayrımında düşünmeye itmıştır. Bu nedenle sosyal bilimlerin dolayısıyla iktisadın bilim olup olmadığı en çok tartışılan ve üzerinde bir ortak görüşe varılamayan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İdeoloji ve bilim ayrımını temel alan bu yaklaşımda, var olanı değil de, var olması gerekeni konu alan her yaklaşımın bilimin dışına düşeceği görüşü ağırlık kazanmaktadır. Diğer taraftan özellikle neo-klasik iktisadın, Marx'ın artı-değer teorisine karşı, klasik değer ve bölüşüm teorilerinde, matematik modelleri analiz aracı olarak kullanarak yaptığı değişimlerde, yerleşik öğretiye bilimsellik sıfatı kazandırma uğraşı içinde olduğunu görmekteyiz. Bu çalışmada ideoloji ve bilim tanımlamalarını değişik yaklaşımlarla ele alıp iktisadın bilimsel bir disiplin olup olamayacağını tartışacağız.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, bilim, iktisat.

ABSTRACT

Protagoras' doubts on the certainty of ideas and norms have played an important role in the emergence of a split among ideology, science, and exact science. Later, Bernstein's opinion that societal and political approaches would inherently be unable to avoid becoming ideological has prompted us to ponder the difference between ideology and science. As a result, whether social sciences (and thus economics) can be classified as science is one of the most frequently debated and controversial topics. According to the position whose central tenet is the divergence between ideology and science, every discipline that focuses on how things ought to be, as opposed to how they are, should be considered outside the scope of science. On the other hand, changes made by neo-classical economics in particular using mathematical models, to the classical theory of value and distribution in response to Marx's surplus-value theory can be viewed as attempts to enhance the scientific standing of established doctrine. In this study we will probe the definitions of ideology and science from different perspectives and explore whether economics can be termed a scientific discipline.

Keywords: Ideology, science, economics.

1. GİRİŞ

Düşünce tarihinde Protagoras'la başlayan, “fikirlerin ve doğrunun göreceliği” yaklaşımı daha sonraları ideoloji kavramı çerçevesinde değişik paradigmalara ait düşünürlerce incelenip tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tanımlamalarda ideolojiye olumlu

ve olumsuz anlamlar yüklenildiğini görmekteyiz. Bilimin karşısına yerleştirilen ve ötekinin düşüncesi olarak tanımlanan olumsuz anlamının yanında, sorgulanamayan geleneksel fikir ve öğretilere (din ve mitler) karşı rasyonel insan aklının ve bunun oluşturduğu ideolojinin gerçeği kavramada tek etken olduğunu savunan Fransız aydınlanmacı filozoflarının olumlu anlam yükleyen yaklaşımları tezat oluşturmaktadır. Bunun dışında, Schumpeter ve Bernstein'ın her siyasal yaklaşımın ideolojik olması gerektiğini ve bundan dolayı da bir fikrin ideolojik olmasının o fikri tek başına sorunlu hale getirmeyeceği yaklaşımı da göze çarpmaktadır. Tarihsel süreçte ideoloji kavramının irdelenmesi bizi aynı zamanda sosyal bilimlerin dolayısıyla iktisadın bilim olup olmadığı sorusunu sormamıza yol açmaktadır. Nesnellik ve öznellik kavramlarından hareketle sosyal bilimlerin öznellik taşıyıp taşımadığı ya da diğer bir deyişle ideolojik ön kabüllerden (a priorilerden) yola çıkarak oluşturulacak hipotezlerin bir bilim disiplini içinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği önem taşımaktadır. Bu çerçevede bir sosyal disiplin olarak iktisad, Newtoncu bilim temelinde değerlendirerek, ideolojik niteliğini bertaraf ettiğini düşünen geleneksel ve neo-klasik paradigma, iktisadın diğer doğa bilimleri gibi (fizik, kimya) ele alınabileceğini, analiz ve sentezde öznellik ve ideolojiden arındırılmış bir bilim olabileceğini kanıtlanma uğraşı vermiştir.

Bu çalışmada ideoloji ve bilimin kuramsal açıklamalarından hareketle, sosyal bilimleri ve özellikle iktisad, bilim ve ideoloji kavramları çerçevesinde irdelemeye çalışacağız. Diğer bir deyişle şu sorulara yanıtlar arayacağız:

- 1) İdeoloji nedir?
- 2) İdeolojisiz bir sosyal bilim olası mı?
- 3) İktisat bir bilim olabilir mi?

2. İDEOLOJİ NEDİR?

İdeoloji kavramını tanımlama uğraşları eski Yunan'a kadar gitse de günümüzdeki anlamı, insanoğlunun aydınlanma sürecinde, dünyayı metafizik bakış açısından anlamaya ve tanımlamaya yönelik çabaların sorgulanması ile başlamıştır diyebiliriz. Aydınlanma düşünürlerinden Antoine Destutt de Tracy, ideoloji kavramını ilk kullanan filozof olarak düşünce tarihine geçmiştir. Düşünür, ancak tüm önyargılardan arınmış, insan aklını temel alan rasyonel düşünce metodu ile dünyaya ilişkin gerçeklere ulaşılabileceğini öngörmekteydi. İdeoloji, bu yaklaşımla metafizik bakış açısına karşı insan aklını ve rasyonel düşünceyi temsil etmektedir. Gerçeğe ulaşmak ancak önümüzde engel olarak duran önyargılardan kurtulmak ile gerçekleşebilecektir.. İdeoloji bu anlamıyla doğuşunda olumlu ve ilerici bir tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu yönü ile gelenekselin (inançlar ve mitler) alternatifsiz olduğu düşünüldüğünde ideolojinin çoğulcu bir nitelik taşıdığı da söylenebilir (Halber, 1961, s:136). Statükoyu sorgulayan ve değişime olanak tanıyan bu olumlu ideoloji tanımı, kilise ile Napolyon arasındaki iktidar mücadelesinde, Napolyon'u ideoloğlara yakınlaştırmıştır. Ancak daha sonraları iktidarda kalıcı olmanın yolunun kilise ile uzlaşmadan geçtiğini gören Napolyon'un kilise ile barışması ve

imparatorluğunu ilan etmesi, kendi karşısında yer alan ideologlara ve ideoloji kavramlarına olumsuz anlam yüklemesine neden olmuştur. Napolyon, din ve geleneğe karşı nihilist bir yaklaşım sergileyen ideologların sosyal pratiğe dair çözümler üretemediğini, soyut kavramlar dünyasında gezindikleri eleştirisini getirmiştir (Mardin, 1997, s:22-23). Napolyon'la başlayan ideoloji kavramının olumsuz anlamda kullanımı, Marx ile devam etmiştir. Marx'ın da ideoloji tanımında olumsuz anlam görmekteyiz. Marx'a göre ideoloji, eleştirdiği Alman idealizmi (Alman ideolojisi) ve kapitalist ideolojidir. Dolayısıyla Marx'a göre bir düşünceyi ideolojik yapan, gerçekte proletaryanın zararına gelişen toplumsal ve ekonomik ilişkilerin doğasını gizlemesidir. Marx ideoloji ile ilgili açıklamalarını inançlar bazında ikiye ayırarak açıklar. İlk olarak kişinin çıkarlarını temel alan açıklamalar, ikinci olarak ise kişinin ekonomik ve toplumsal konumuna gönderme yapan açıklamalar. Çıkar ve konum açıklamaları olarak da geçen sınıflandırmaya göre bu ikili arasındaki ilişki iki taraflı nedensellik içerebilir. Bir inanç, belli çıkarlara hizmet ettiği gibi belli çıkarlar tarafından da şekillenebilir (toplumda geçerli olan inanç ve değerlerin, hakim sınıfın yararına çalışması ya da hakim sınıfın yararlarının geçerli inançları belirlemesi örneği gibi) (Elster, 2004, s:465). Marx proletaryanın bilinçlenmesinde kapitalist hegemonyanın engel teşkil ettiğini, zamanla bu engellenmenin proletaryanın bilinçlenmesi ile ortadan kalkarak sınıfsız, ideolojisiz bilinçli topluma varılacağını öngörür. Bu yaklaşım bir "son" tarifi içermesinden ötürü Hegel, Marx ve Fukuyama sürecinde "tarihin sonu" ön görüşü ile farkh çıkarımlarla da olsa benzerlik içermektedir. Ayrıca her üçü de bu anlamda bir sonu göstermesi nedeni ile eskatolojiktir * (Çelik, 2005, s:24). Bu çerçevede Marx kendi kuramını, gerçeklerin ifşasını sağlamasından ötürü ideoloji dışında tutmaktadır. Engels ise ideolojiyi yanıltılmış bilinç olarak tanımlamaktadır. Paul Ricoeur da, Engels'in yanıltılmış bilinç olarak tanımladığı ideolojiyi, tersine döndürülmüş bilinç olarak adlandırır ve Marx'ın, bu tersine döndürülmüş bilinci, düzeltmek anlamında kendi paradigmasını ideolojinin (tersine döndürülmüş bilincin) karşısına yerleştirdiğini savunmaktadır (Ricoeur, 1986, s:22). Dolayısıyla Marx, ideoloji üzerinden tanımladığı kendi kuramını, ideolojiden ayrı tutarak olup biteni doğru algılamamıza yardımcı olan gerçek bilim olarak adlandırır. Bu nedenle Marx, daha sonraları kendi kuramının izm ile birleştirilmesinden duyduğu rahatsızlığı "ben Marksist değilim" sözü ile dile getirmiştir. İdeoloji ile arasına mesafe koyan Marksist öğretisi, 20.yy da Lenin ile aynı zamanda bir eylem aracı olması etkisi ile ideolojiye olumlu bir anlam yüklemeye başlamıştır. İkinci dünya savaşından günümüze kadar geçen süreçte Nazi Almanyası, Stalin Rusyası, Castro Kübası, Mao Çini ve son olarak Sovyet komünizminin siyasi pratiklerinin, batı demokrasisi ile karşılaştırılması, ideolojilerle totalitarizmi ilişkilendirdi. Düşünsel anlamda rasyonaliteyi temel alarak nesnel bir toplum bilimine ulaşmayı öngören ideoloji terimi, Amerikan davranışçılık ve İngiliz analitik ve dilbilimsel felsefe yandaşları tarafından, düşünsel olarak irrasyonel, siyasal olarak ise totalitarizmle ilişkilendirildi. İdeolojilerin sonunun geldiğini savunan diğer bir düşündür Daniel Bell ise geçmişte eylem için bir yol açan ideolojinin artık bir çıkmaz sokak görüntüsü verdiğini savunmaktadır (McLellan, 2005, s:8-55). Günümüzde

* Eskatoloji, teolojide insan ve evrenin bir sonu olduğunu ve bu sondan sonraki öbür dünyanın sonsuz yaşamını adlandıran bir terimdir.

de ideoloji terimi daha çok olumsuz anlamı ile kullanılmaktadır. Fikirler arasında ötekinin fikrinin ideolojik olduğu dolayısı ile kendi fikirlerimizin diğer fikirler karşısında nesnel ve bilimsel olduğu savını desteklemek için ideoloji kavramının olumsuz kullanımına gereksinim duymaktayız. Bu yaklaşım bizi ideoloji ve bilim arasındaki ayrıma götürmektedir. İdeolojinin tanımlanması üzerindeki bu belirsizlik kavramının sosyal bilime mensup kuramcılarını, kullanmaktan çekindikleri hatta yerine başka bir kavram bulma arayışlarına itmiştir. Örneğin ideoloji terimi yerine söylem terimini kullandıklarını görmekteyiz. İdeoloji terimini sosyal bilimlerin literatüründen çıkarılması gerektiğini düşünenler, kavramın karşılığı olmayan artık arkaik bir kavram olduğunu düşünmektedirler. Çünkü bu sava göre günümüz artık ideoloji sonrası toplumları barındırmaktadır. Toplumsal stratejilerin farkında olan birey için ideoloji eleştirisinin bir işlevi artık kalmamıştır (Laclau, 1996, s:218-219). İdeolojinin literatürdeki yerini sorgulayan diğer bir sav ise Francis Fukuyama tarafından geliştirilmiştir. Fukuyama, 1990 sonrasında liberalizmin kollektivist ekonomi pratiklerine karşı kazandığı zaferi göz önüne alarak, liberalizmin tek başına küresel bir düzen konumuna gelmesi ile birlikte ideolojilerin sonuna geldiği savını ortaya atmıştır.

Sonuç olarak ideoloji terimi farklı anlamlar içeren tanımlamalara neden olmuştur. Tanım ve anlam çeşitliliğini göz önüne sermek için 16 ayrı ideoloji tanımına yer veren Eagleton, kavramın sosyal bilimlerde ne kadar kaygan bir zemin üzerinde olduğunu göstermektedir (Eagleton, 1996, s:18).

3. İDEOLOJİ VE BİLİM

Sosyal disiplinlerin kendilerini bilim olarak tanımlamaları hep tartışma konusu olmuştur. Tartışma, öznellik ve nesnellik temelinden yapılmaktadır. Fransız rasyonalist yaklaşımı olarak adlandırılan görüşe göre bu disiplinlerin bir bilim olabilmesi için doğa bilimleri gibi pozitivizm çatısı altında ele alınması gerekmektedir. Dolayısıyla bilgi üretim sürecinde, doğa bilimleri yöntemleri kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun için de öznel olgular yerine nesnel olgulardan hareket etmek gerekmektedir. Objektif “doğrular” sadece bu yöntemle bulunabilir. Ancak Fransız rasyonalist yaklaşımına karşı Alman yaklaşımı olarak adlandırılan ve Hegel, Mannheim, ve Habermas’ı da içine alan görüşe göre doğa bilimleri yöntemleri ile gerçeğe ulaşamayacağı çünkü toplumsal gerçeğe ulaşmanın asla nesnel olamayacağı, ancak tutarlı bir yöntem ile dünyayı anlamaya çalışmanın mümkün olabileceği görüşü yer almaktadır. Pozitivist yaklaşıma karşı geliştirilen bir diğer yaklaşım ise eleştirel gerçekliktir. Bu yaklaşımın önemli temsilcilerinden Roy Bhaskar ve Andrew Sayer, bilgimiz ve gözlemlerimiz dışında bir dünya olduğu görüşündedirler. Dolayısıyla algularımız ve aklımızla ulaşamayabileceğimiz bir gerçekliğin varlığı bulunmaktadır. Gerçeklik, ilişkilerin nesnel maddi yapısından oluşmaktadır. Bu yapı ise gözlemlenir değildir (Ashworth, 1990, s:21). Bir başka deyişle bilginin, kesin ve deneylebilir olmadığı ya da pozitivistlerin kabulüne karşı deneylemenin ve kesin olanın bilinir olamayacağıdır (Bhaskar, 1989, s:124). Eleştirel gerçekçilerin diğer bir yaklaşımı,

bilginin değer yüklü oluşudur. Dolayısıyla kuramsal anlamda nötr bir bakış açısı ile nesnel bir bilimden söz etmek olası değildir. Bu çerçeveden hareketle bilgi ne pozitivistlerin varsaydığı gibi yansız ne de yapısalcıların tanımlaması gibi kurama bağlıdır. Eleştirel gerçekçilik akımının temsilcilerinden Sayer'e göre bilginin gelişim sürecine içinde bulunulan gelenekler, kültür ve yapısalcı yöntemin yaklaşımı olan dilbilim etkili olmaktadır. Diğer bir anlatımla Helvetius'un "düşüncelerimiz yaşadığımız toplumlar tarafından şekillendirilir" görüşünü temel alan Sayer, bilginin, içinde bulunulan toplumdan bağımsız geliştirilemeyeceğini öne sürmektedir. Dolayısıyla bilgi mutlak değil, insan pratiğine bağlı olarak değişim gösterir. Önemli olan bilginin mutlak doğruluğu değil, oluşturulduğu süre içerisinde reel dünyayı açıklamasıdır. Sayer bunu bilginin pratik yeterliliği olarak adlandırır (Sayer 1992, s:69). J. Derida'nın da içinde yer aldığı postmodernist düşünürler ise, modernist rasyonalistlere karşı, gerçeğe akıl yoluyla doğrudan değil, gerçeğe ait imgeler yoluyla varabildiğimizi savunurlar (Kamuf, 1991, s:98). Paul Feyerabend ise doğa bilimlerinin bile öznellikten arınmış olmadıklarını, ideoloji ve toplumsal önyargı içerdiklerini savunmaktadır. Bu görüşü temel alan Feminist ve Yeşil hareketler de doğa bilimlerinin de nesnellik paravani altında ideolojiler olabileceğini öne sürerler. Ayrıca Frankfurt okulu düşünürlerinden M. Horkheimer, T. Adorno da bilimin fetişleştirilmesinin, aklın teknik tahakkümünün hizmetkarı durumuna düşme tehlikesi taşıdığını savunmaktadırlar (McLellan, 2005, s.70). Althusser'in bilim ve ideolojiye yaklaşımında ise bu iki kavramı birbirinden kesin çizgilerle ayırdığını görmekteyiz. Çünkü bilimsel kuramın kendine ait içkin yöntemleri vardır. Marks ve Freud'dan etkilenen Althusser'e göre bilim, birçok kişinin ideolojiye örnek gösterdiği Marksizm ve Psikanalizdir. Althusser'e göre ideoloji, Marx'ın yaklaşımında olduğu gibi sadece insan aklının ürettiği bir olgu değil, devletin ideolojik kurumları tarafından (din, okul, kilise, aile) insan düşüncesini belirleyen de bir kavramdır. Bu açımla Althusser'e göre ideoloji, bireyi etkileyen ve teslim alan bir işleve sahiptir. Althusser, her toplumsal yapılanmada devletin ideolojik aygıtları bulunduğunu, bu aygıtların toplumu oluşturan öznelere, o toplumsal yapının devamı için yeniden ürettiğini öne sürmektedir (Althusser, 1971, s:74). Bu yaklaşımı ile Althusser, ideolojiyi maddeleştirerek pratiğe yerleştirmektedir. Tüm sınıflı toplumlarda iktidar ve itaatın bulunduğu göz önüne alınırsa, toplumsal bilimlerde doğa bilimlerinin nesnellliğini bulmamız güçleşir. Dolayısıyla ideoloji, paradigmalardan toplum üzerindeki hakimiyeti için vazgeçilmez bir olgudur. Marx bu durumu, "hakim fikirler hakim sınıfın fikirleridir" ve "üretim araçlarını ellerinde bulduranlar, zihinsel üretim araçlarını da kontrol ederler" yaklaşımları ile dile getirmektedir. Gramsci'nin ideoloji tanımı da Marx ve Althusser'in tanımlarından uzağa düşmez. Gramsci ideoloji tanımında hegemonya kavramını temel almaktadır. Hegemonya, egemen sınıfın ideolojisini, halk üzerine güç kullanarak kabul ettireceği gibi bunu halkın oyunu olarak da gerçekleştirebilir. Dolayısıyla Gramsci'ye göre parlamenter burjuva demokrasilerinde, halk kendi kararını kendisi veriyormuş aldanmasına kapılır. Gerçekte ise bir ideolojinin dayatılmasından başka bir şey değildir. Diğer bir anlatımla ideoloji hegemonya oluşturmada bir araçtır.

4. İKTİSAT VE BİLİM

20.yy başında Mantıksal pozitivistimin bilim nedir? sorusuna verdiği cevap, ancak deneyler ile kanıtlanabilir önermeler bilimseldir olmuştur. Mantıksal pozitivistlere ilk eleştiri, K. Popper'dan gelmiştir. Popper'a göre tüm bilimsel ifadelerin deneysel yönden teste tabi tutulması gerçekçi değildir. Popper'a göre özellikle sosyal bilimlerde deney olanağının bulunmaması nedeni ile doğrulama yerine yanlışlamanın temel alınması gerekmektedir. Bilim adamları teorilerin doğru olduklarını değil, yanlış olduklarını ispatlamaya uğraşmalıdır. Thomas Kuhn'a göre ise incelemeye alınan konular ve kullanılan kuralların (paradigma), reel dünyayı açıklayamadığı durumlarda yerleşik paradigma, yerini açıklamayı başaran yeni paradigmaya bırakır. Bilim adamları, eski iflas etmiş paradigmalara yeni paradigmalara üreterek bilimin ilerlemesini sağlarlar. Bu çerçeveden hareketle bir sosyal disiplin olan iktisadın, bilim olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu tartışma bir kaç yaklaşım çerçevesinde yapılmaktadır. Sosyal pratiğe dair tüm düşüncelerin dolayısıyla iktisadın da ideolojik olduğu ve a priori içerdiği görüşüne karşı, iktisat disiplininin de doğa bilimleri yöntemlerini kullanarak nesnel bir bilim olabileceğini savunanlar ve bir düşüncenin ideolojik olmasının o düşüncüyü sakatlayamayacağını öne süren yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Dünya ile ilgili fikirlerimizi, var olan dünya ile ilgili olanlar ve var olmasını istediğimiz ile ilgili olanlar olarak temel bir ayrım tabi tutabiliriz. Yaşadığımız dünyanın nasıl olması gerektiği ve nasıl olduğuna dair yaklaşımlarımız aynı zamanda bilim ve ideoloji ayrımında da belirleyici olmaktadır. Bu yaklaşımda inanç ve bilim iki zıt kutup olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca dünyanın nasıl olacağına dair inançların, dünyanın nasıl olduğuna dair algılarımızı da şekillendirdiği bir diğer olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçeveden hareketle bir sosyal disiplin olan iktisadın sübjektivizmden arınmış nesnel bir bilim olma uğraşı bizatihi bir öznellik içerebilir. Ancak G. Salvamini'nin "insanoğulları tarafsız olamaz ama dürüst olabilir" saptaması ile Schumpeter'in "taraf olmak (öznel olmak), yalan söylemek anlamına gelmez" (Schumpeter, 1994, s:225) yaklaşımları ideoloji ve bilimi barıştırma çabaları olarak görülebilir. Bu konuda Solow da, bilimde ideolojinin olmasının, bilimi ortadan kaldırmayacağını, nesnel kalma uğraşı vererek bilim yapılabileceğini öne sürmektedir (Solow, 1994, s:244). Ekonomi disiplininde, matematik kullanımının cazibesine kapılmış olmasına rağmen Marshall'ın da belirttiği gibi iktisadın saf fizik bilimlerle karşılaştırılması ele aldıkları araştırma nesnesinin farkı nedeniyle mümkün değildir. İktisat sürekli değişim gösteren insan doğasını incelerken, doğa bilimleri doğadaki her zaman tek bir nedenle davranan ve bu yönü ile statik bir nitelik taşıyan doğa unsurlarını incelemektedir. Bu nedenle bir fiyat artışı karşısında insanın vereceği tepki, demirin mıknatıs karşısında vereceği tepki kadar kesinlik içermemektedir. İktisadi kesin bir bilim olarak kabul etmek, insanı zaman, mekan ve şartlardan bağımsız bir robot kabulünü de beraberinde getirmektedir (Heilbroner, 2003, s:275-276). Thorstein Veblen'in neo-klasik iktisada eleştirisinde de Bentham'ın faydacılık felsefesi üzerinden açıklanan basit hedonist insan doğasının, tarihsellikten uzak alınarak aslında hiçbir şeyi açıklayamadığı görüşü bulunmaktadır (Veblen, 1919, s:74). Ayrıca doğa bilimleri, Newton fiziğini temel alan deney-sonuç ilişkisi üzerine kuruludur. İktisatta ise deney olanağı bulunmaması, tümdengelim

yönteminin dolayısıyla Newton fiziğine dayalı bir yaklaşımın, iktisat disiplinine uygulanırlılığı konusunda şüpheler doğurmaktadır. Kaldı ki fizik bilimi bile evrenin karmaşık yapısından ötürü mutlak düzeni temel alan Newton fiziğini günümüzde sorgulamaktadır. İktisat disiplininde oluşan farklı paradigmlar genelde ötekinin paradigmasını ideolojik, kendi paradigmasını ise bilimsel olarak tanımlama eğiliminde olmuştur. Bilimsel olduğunu kanıtlama çabası, kapitalist iktisat kuramında, temeline doğa kanunlarını koyma ihtiyacını doğurmuştur. Fizyokratlarda tanrısal olan doğal düzen fikri, Klasik okulda Newtoncu bilimden etkilenerek değişim göstermiştir. Doğa yasaları bencillik, rekabet ve denge üzerine yapılandırılmıştır. Söz konusu yasaların ekonomik işleyişe uygulanması durumunda aynı doğadaki gibi kararlı dengeye ulaşılacağı öngörülmüştür. Dışarıdan müdahaleye gerek duymaksızın otomatik denge mekanizmasına sahip bu doğal düzenin ekonomik hayata uygulanmasını öneren klasik yaklaşım, “görünmez el” yardımıyla kaynak ve gelirlerin optimal olarak kullanılıp, dağıtılacağı varsayar. Aynı zamanda önerilen bu düzene insan tarafından müdahale edilmemesi sübjektivizmi engelleyerek objektif nesnel bir bilimin oluşmasını sağlayacaktır. Klasik emek değer teorisinin Marks tarafından geliştirilip artı-değer teorisine çevrilmesi, kapitalist paradigmanın iktisat teorisinde, değer ve bölüşüm konularının tekrar gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Bu misyonu temel alarak geliştirilen Neo-klasik paradigma, klasiklerin değer teorisini, fayda-değer teorisine, bölüşümü de marjinal verime bağlı bir yapıya dönüştürmüştür. Aynı zamanda teorileri, modeller aracılığı ile kanıtlama uğraşı ile iktisat disiplinini öznel olmaktan çıkarıp nesnel bir bilime dönüştürdüklerini öne sürmektedirler. İktisat öğretiminde teorilerin modeller yardımı ile ispatı birçok tartışmaya neden olmuştur. Gerçekte modellerin analiz ve sentez sürecinde avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. İlk olarak sosyal bilim bir yerlerden başlamak ve varsayımlar oluşturmak zorundadır. Bu anlamda modeller bir teorinin tutarlılığını ve sınanabilirliğini, ve bunlardan yeni hipotezler çıkarılmasına olanak verirler. Sadece sözel olarak kalan bir teorinin ispatı ve diğer ilişkiler ile dengesini belirlemek olanaksızdır. Bir diğer avantaj, modeller her analizde tek bir ölçütten hareket etmemizi sağlaması açısından önemlidirler (Elster, 2004, s:121). İktisatta modellerin sağladığı bu avantajlarının yanında önemli dezavantajlar da bulunmaktadır. İlk olarak, kurulan modellerin varsayımlarının soyut oluşu, pratikte karşılığının olmayışı, değerlendirme dışı olarak alınır ve göz ardı edilebilir. Ulaşılan model sonuçları, kanıtlanan teorinin içsel tutarlılığını sağlasa bile, reel dünyayı açıklayan ve anlamamıza yardımcı olan bir sonuç içermeyebilir. Bu ise, hayattan kopuk model fetişizmine neden olabilir. Diğer bir dezavantaj, aprioriler ile oluşturulan varsayımlar, varmak istediğimiz sonuca hizmet edici olarak seçilebilir. Diğer bir anlatımla kanıtlamak istenilen teori için en uygun hipotez seçilerek sonuç kendi lehine değiştirilebilir. Bu sübjektif yaklaşım, sosyal disiplinleri dolayısıyla iktisadı nesnel bilimden çok ideolojilere yaklaştırabilir. Aslında Marks’ın da kurduğu iktisat teorisinde iddialarını kanıtlama aracı olarak cebir ve aritmetiği kullanma çabaları matematiğin kullanımına karşı olmadığını göstermektedir. Marks’ın karşı olduğu, bir paradigmanın (bu paradigma kapitalist öğretiler) gerçeği saklama uğraşını, bilimsel olarak sunmasıdır. Teorilerini modeller ile kanıtlayan neo-klasik paradigmaya göre ise bilimsel nesnellığın matematik gibi objektif ölçü ve analiz aracı ile sağlanabileceği diğer yaklaşımların ise

(Marksist açılımlar) ideolojik olmaktan öteye gidemeyeceği savunulmaktadır. Aynı şekilde Marks'ın klasik iktisada eleştirisinde de, kullanılan varsayımların ve ekonomik optimizasyonun geçersizliği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla Marks bu yaklaşımı, ideolojik (yanlış bilinç ya da tersine döndürülmüş bilinç) diğer bir anlatımla bilimsel olmayan bir yaklaşım olarak tanımlar. Marks'a göre bilim, gerçeklerin örtülmesini engelleyen Marksizmdir.

5. SONUÇ

İktisadın bilim olup olmadığı, ideolojik yapısının varlığı, olan biteni mi? yoksa olması gerekeni mi? araştırdığı tartışıla gelmektedir. Pozitivistlerin bilimin ölçüsü olarak belirledikleri deney-sonuç ilişkisi, bilim felsefecileri tarafından sorgulanmıştır. Özellikle Popper ve Kuhn gibi bilim felsefecileri, deney sonuç ilişkisi bulunmayan sosyal disiplinlerin de bilim olabileceklerini kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Bu anlamda Popper'ın "yanlışlanabilirlik" kavramı ile Kuhn'un "paradigma" yaklaşımı sosyal bilimlere, bilim alanında yer bulma çabalarıdır. Sosyal bilimlerin dolayısıyla iktisadın bilim olup olmadığı tartışmasında öne çıkan kavram ideoloji olmuştur. Fransız aydınlanma sürecinden başlayan ideoloji tanımı değişiklik göstererek günümüze kadar gelmiştir. Sosyal bilimler dolayısıyla iktisat disiplini, meşruluğunu kanıtlamak için bilim-ideoloji ayrımında kendisinin bilim olduğunu doğa bilimleri yöntemlerini kullanarak kanıtlama uğraşı içine girmiştir. Her öğreti kendisini ideolojiden arındırarak karşıt öğretinin ideolojik olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. N.G. Mankiw "İktisatçılar konularına bilim adamının nesnelığı ile yaklaşmaya çalışır. Bir iktisatçı konusuna bir fizikçinin veya bir biyologun araştırmasına yaklaştığı gibi yaklaşır. Teoriler tasarlar, veriler toplar, ve elde ettiği verileri teorileri doğrulamak amacıyla çözümler" (Mankiw, 1997, s.17-18) olarak yaklaşırsa da, iktisat olup biteni anlamının ötesinde, olması gerekeni içeren yaklaşımları konu almasından ötürü tahayyüllerin olmazsa olmaz olduğu bir sosyal disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla iktisat disiplini, bilgi ve gözlemleri sistematik olarak derleyip, doğa bilimlerinin analiz ve sentez yöntemlerini kullansa bile, ideolojik yapısından arınması pek mümkün görülmemektedir. Schumpeter, Solow ve Bernstein'ın da belirttikleri gibi her ekonomik ve siyasal yaklaşımın, doğası gereği ideolojik olmaktan kaçamayacağı ancak bundan dolayı da bir düşüncenin ve öğretisinin tek başına sorunlu hale gelmeyeceği yaklaşımı önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALTHUSSER, L.(1971): **Lenin and Philosophy**, New York, Monthly Review Press.
- ASWORTH, C.(1990): **The Structure of Social Theory**, London, Macmillan.
- BHASKAR, R.(1989): **The Possibility of Naturalism**, N.Y, Harvester.
- ÇELİK, N.(2005): **İdeolojinin Soy kütüğü 1: Marx ve İdeoloji**, Bilim ve Sanat, Ankara.
- EAGLETON, T.(1996): **İdeoloji**, çev. Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrıntı.
- ELSTER, J.(2004): **Marx'ı Anlamak**, çev. Semih Lim, Ankara, Liberte.
- HALBERN, B.(1961): "Myth and Ideology in Modern Usage", *History and Theory*, c.1.
- HEILBRONER, ROBERT. L.(2003): **İktisat Düşünürleri**, çev. Müfit Günay, Ankara, Dost.
- KAMUF, P.(1991): **A Derrida Reader: Between the Blinds**, Columbia University Press, New York.
- LACLAU, E.(1996): "The Death and the Resurrection of the Theory of Ideology", *Journal of Political Ideologies*, 1 (3).
- MANKIV, N.G.(1997): **Principles of Economy**, Ft. Worth, Tex, Dryden Press.
- MARDİN, Ş.(1997): **İdeoloji**, İstanbul, İletişim.
- MCLELLAN, D.(2005): **İdeoloji**, çev. Barış Yıldırım, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay.
- RICOEUR, P.(1986): **Lectures on Ideology and Utopia**, Colombia University Press, New York.
- SAYER, A.(1992): **Method in Social Science: A Realist Approach**, London, Routledge.
- SCHUMPETER, J.(2004): "Science and Ideology", *The Philosophy of Economics-An Antology*, 2nd. Ed., USA, Cambridge University Press.
- SOLOW, R.(1994): "Science and Ideology in Economics", *The Philosophy of Economics-An Antology*, 2nd. Ed., USA, Cambridge University Press.
- VEBLEN, T.(1919): "Why is Economics not an Evolutionary Science?", *The Place of Science in Modern Civilization*, The Viking Press, New York.